

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ અપ્લિકેશન (કવોશિંગ) નં. ૬૯/૨૦૧૮

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલ કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના
	આ ચુકાદો તાબાની અદાલતોમાં પરિપત્રિત કરવો.	

=====

શાંતિલાલ જયંતીભાઈ બાબરિયાઅરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્યસામાવાળા(ઓ)

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી હર્ષિત એસ. તોલિયા, એડવોકેટ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શ્રી પાર્થ એસ. તોલિયા, એડવોકેટ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ વતી શિરીષચંદ્ર બી. તોલિયા, એડવોકેટ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ વતી એ.પી.પી. શ્રી ધર્મેશ દેવાણી સાથે શ્રી મિતેશ અમીન,
પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

તારીખ : ૨૩/૦૧/૨૦૧૮

મૌખિક ચુકાદો

૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની આ અપિલકેશન દ્વારા, અરજદાર – મૂળ આરોપીએ નીચે મુજબની દાદ માટે અરજ કરી છે:

“૭(એ) ન્યાયના હિતમાં, વિદ્વાન રજા એડિશનલ સેશન્સ જજ (સ્પેશિયલ જજ), રાજુલા દ્વારા સ્પેશિયલ એસીબી કેસ નં. ૨૫/૨૦૧૧ માં અપિલકેશન એક્ટિવિટી ૯૪ પર પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૦૯.૧૧.૨૦૧૭ નો વાદગ્રસ્ત હુકમ રદબાતલ અને બાજુ પર રાખવા માટે યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા નિર્દેશો જારી કરવા નામદાર કોર્ટ મહેરબાની કરશો અને વધુમાં માંગ્યા મુજબ અપિલકેશન એક્ટિવિટી ૯૪ મંજૂર કરવા તથા અમરેલી એસીબી પોલીસ સ્ટેશનમાં નોંધાયેલ એફ.આઈ.આર. સી.આર. નં. ૧/૨૦૧૦ ના સંબંધમાં કેસ ડાયરી આ નામદાર કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવા તપાસ કરનાર અધિકારીને નિર્દેશ આપવા મહેરબાની કરશો;

(બી) ન્યાયના હિતમાં, આ પિટિશનના દાખલ થવા, સુનાવણી અને આખરી નિકાલ સુધી, વિદ્વાન રજા એડિશનલ સેશન્સ જજ (સ્પેશિયલ જજ), રાજુલાની કોર્ટમાં પેઝિંગ સ્પેશિયલ એસીબી કેસ નં. ૨૫/૨૦૧૧ ની આગળની કાર્યવાહી પર સ્ટે આપવા નામદાર કોર્ટ મહેરબાની કરશો;

(સી) ન્યાયના હિતમાં, એફ.આઈ.આર. તેમજ ચાર્જશીટની પ્રમાણિત નકલ રજૂ કરવામાંથી મુક્તિ આપવા નામદાર કોર્ટ મહેરબાની કરશો;

(ડી) ન્યાયના હિતમાં, આ નામદાર કોર્ટને યોગ્ય અને વાજબી જણાય તેવી અન્ય અને વધુ દાદ મંજૂર કરવા નામદાર કોર્ટ મહેરબાની કરશે;”

૨. આ કેસની હકીકતો નીચે મુજબ સંક્ષિપ્તમાં જણાવી શકાય:

૨.૧. અરજદાર આરોપી સામે ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમ, ૧૯૮૮ (ટૂંકમાં, "૧૯૮૮નો અધિનિયમ") ની કલમ ૭, ૧૩(૧)(બી) સાથે વાંચતા કલમ ૧૩(૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે રજા એડિશનલ સેશન્સ જજ (સ્પેશિયલ જજ, એ.સી.બી.), રાજુલાની કોર્ટમાં ટ્રાયલ ચાલી રહી છે. આ કાર્યવાહી સ્પેશિયલ એ.સી.બી. કેસ નં. ૨૫/૨૦૧૧ તરીકે નોંધાયેલ છે. આ કાર્યવાહી ઉપર જણાવેલ ગુનાઓ માટે અમરેલી એ.સી.બી. પોલીસ સ્ટેશનમાં નોંધાયેલ એફ.આઈ.આર. સી.આર. નં. આઈ-૧/૨૦૧૦ માંથી ઉદ્ભવી છે.

૨.૨. ટ્રાયલ દરમિયાન, ફરિયાદ પક્ષે નીચે મુજબના સાક્ષીઓની તપાસણી કરી હતી:

“૧. પી.ડબલ્યુ. નં. ૧ - એક્ઝિબિટ ૧૪ - ઘનશ્યામભાઈ વાલજીભાઈ સાતસીયા (ફરિયાદી)

૨. પી.ડબલ્યુ. નં. ૨ - એક્ઝિબિટ ૩૫ - ભરતભાઈ પ્રભુદાસ દવે (પંચ નં. ૧)

૩. પી.ડબલ્યુ. નં. ૩ - એક્ઝિબિટ ૬૩ - ખુમાનસિંહ દેવેભા પરમાર (ટ્રેપિંગ/રેઈડિંગ ઓફિસર)

૪. પી.ડબલ્યુ. નં. ૪ – એકિઝબિટ ૭૦ – અતુલ કિશોરભાઈ વ્યાસ
(મંજૂરી આપનાર અધિકારી)

૫. પી.ડબલ્યુ. નં. ૫ – એકિઝબિટ ૭૬ – મેઘરાજસિંહ દાદુભાઈ જાડેજા
(તપાસ કરનાર અધિકારી)”

૨.૩. તપાસ કરનાર અધિકારી એટલે કે શ્રી જાડેજા (એકિઝબિટ: ૭૭) ની ઉલટતપાસ દરમિયાન, રેઈડના પંચનામામાં નોંધાયેલા સમય અને પંચ સાક્ષી નં. ૧ એટલે કે ભરતભાઈ પ્રભુદાસ દવે (એકિઝબિટ: ૩૫) ના પોલીસ નિવેદનમાં દર્શાવેલા સમય અંગે બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા તેમને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા. અરજદારનો કેસ એવો છે કે પંચ સાક્ષી નં. ૧ નું પોલીસ નિવેદન નોંધતી વખતે અને રેઈડનું પંચનામું નોંધતી વખતે સમય નોંધવામાં આવ્યો ન હતો અને પાછળના તબક્કે ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. પી.ડબલ્યુ. – ૫ એટલે કે શ્રી જાડેજાને તેમની ઉલટતપાસ દરમિયાન નીચે મુજબના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા:

“૧. શું એ વાત સાચી છે કે પંચ નં. ૧ ભરતભાઈ પ્રભુદાસ દવેના પોલીસ નિવેદનમાં નોંધાયેલો સમય ટ્રેપ પંચનામા મુજબ નોંધવામાં આવ્યો છે?

જવાબ: એ વાત સાચી નથી.

૨. શું એ વાત સાચી છે કે પંચ નં. ૧ ભરતભાઈ પ્રભુદાસ દવેના પોલીસ નિવેદનમાં પ્રથમ ફરિયાદ અને બીજા ફરિયાદીનું લખાણ અલગ ફોન્ટ સાઈઝનું છે?

જવાબ: એ વાત સાચી નથી.

૩. શું એ વાત સાચી છે કે તે જ રીતે, સદર પોલીસ નિવેદનના બીજા અને ત્રીજા ફકરામાં, અલગ પેનથી, ઘાટા અક્ષરોમાં અને સાંકડી જગ્યામાં સમય લખવામાં આવ્યો છે?

જવાબ: એ વાત સાચી નથી.”

૨.૪. તપાસ કરનાર અધિકારીની ઉલટતપાસ દરમિયાન, બચાવ પક્ષના વકીલે કોર્ટને વિનંતી કરી હતી કે પંચ સાક્ષી નં. ૧ નું પોલીસ નિવેદન રેકર્ડ પર લાવવામાં આવે અને તેનું અવલોકન કરવામાં આવે. આ સંબંધમાં, એક અપ્લિકેશન એક્ટિબિટ: ૯૪ રજૂ કરવામાં આવી હતી. પંચ સાક્ષી નં. ૧ નું પોલીસ નિવેદન અને કરવામાં આવેલી રેઈડનું પંચનામું ઉપજાવી કાઢવામાં આવ્યું હતું અને તેમાં દર્શાવેલ સમય પાછળના તબક્કે ઉમેરવામાં આવ્યો હતો તે સાબિત કરવા અથવા દર્શાવવા માટે આવી અપ્લિકેશન રજૂ કરવામાં આવી હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, બચાવ પક્ષના વકીલનો પ્રયાસ એ બાબત ઉજાગર કરવાનો હતો કે તપાસ અત્યંત બેદરકારીપૂર્વક અને બદદાનતથી કરવામાં આવી હતી. આ સ્થાપિત કરવા માટે, ઉપર નોંધ્યા મુજબના સૂચનો તપાસ કરનાર અધિકારી સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યા હતા, જેનો સાક્ષી દ્વારા સ્પષ્ટ ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હતો. અરજદાર આરોપીના જણાવ્યા મુજબ, તપાસ કરનાર અધિકારી સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા સૂચનોનો સ્પષ્ટ ઇનકાર કરવામાં આવ્યો હોવાથી, વાસ્તવમાં પંચ સાક્ષીનું નિવેદન પ્રમાણિકપણે નોંધવામાં આવ્યું ન હતું તે

દર્શાવવાનો એકમાત્ર રસ્તો પંચ સાક્ષીના મૂળ પોલીસ નિવેદનનું અવલોકન કરવા માટે જજને જણાવવાનો હતો.

૨.૫. ટ્રાયલ કોર્ટે, કોઈ કારણો દર્શાવ્યા વિના, એક લીટીના હુકમ દ્વારા અપિલકેશન એક્ટિવિટી: ૯૪ નામંજૂર કરી હતી.

૩. ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા આવા હુકમથી અસંતુષ્ટ થઈને, અરજદાર ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળની સુપરવાઈઝરી હક્કમતનો આશરો લઈને આ અપિલકેશન સાથે આ કોર્ટ સમક્ષ ઉપસ્થિત થયા છે.

૪. અરજદાર આરોપી વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી એસ.બી. તોલિયાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે નીચેની અદાલતે અપિલકેશન એક્ટિવિટી: ૯૪ નામંજૂર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. શ્રી તોલિયાના જણાવ્યા મુજબ, પોલીસ નિવેદનમાં તેમજ રેઈડના પંચનામામાં સમય પાછળના તબક્કે ઉમેરવામાં આવ્યો હતો તે સ્થાપિત કરવાના હેતુથી સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ તપાસ કરનાર અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવેલ પંચ સાક્ષી નં. ૧ એટલે કે ભરતભાઈ પ્રભુદાસ દવેનું પોલીસ નિવેદન રેકર્ડ પર લાવવું જરૂરી છે. શ્રી તોલિયાના જણાવ્યા મુજબ, તપાસ કરનાર અધિકારીની કેસ ડાયરી પણ રેકર્ડ પર લાવવી જરૂરી છે. શ્રી તોલિયાએ રજૂઆત કરી હતી કે કાયદો કોર્ટને કેસ ડાયરીનું અવલોકન કરવાની પરવાનગી આપે છે અને તે જ રીતે, જો જરૂર જણાય તો, કોર્ટ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા પોલીસ નિવેદનનું પણ અવલોકન કરી શકે છે.

પ. ઉપર જણાવેલા આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી તોલિયા એવી અરજ કરે છે કે આ અપિલિકેશનમાં વજૂદ હોવાથી, વાદગ્રસ્ત હુકમ રદબાતલ કરવામાં આવે અને અપિલિકેશન એકિઝબિટ: ૯૪ મંજૂર કરવામાં આવે.

ડ. બીજી તરફ, રાજ્ય વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી મિતેશ અમીન દ્વારા આ અપિલિકેશનનો સખત વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી અમીને રજૂઆત કરી હતી કે સેશન્સ ૪૪ માટે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનનો મૂળભૂત પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરવો કાયદેસર રીતે માન્ય નથી. આ કાર્યરીતિના કાયદાના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શ્રી અમીનના જણાવ્યા મુજબ, કોઈપણ સાક્ષી દ્વારા પોલીસ સમક્ષ આપવામાં આવેલું કોઈપણ નિવેદન પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી અને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ સાથે વાંચતા સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ ની જોગવાઈઓને ધ્યાને લેતાં આવા નિવેદનનો ઉપયોગ માત્ર સાક્ષીના નિવેદનનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે જ થઈ શકે છે. શ્રી અમીનના જણાવ્યા મુજબ, સેશન્સ ૪૪ને પંચ સાક્ષીના પોલીસ નિવેદનનું અવલોકન કરવાનું કહેવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. શ્રી અમીનના જણાવ્યા મુજબ, જો પંચ સાક્ષીના પોલીસ નિવેદનમાં કોઈ વિસંગતતાઓ હોય, તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ સાક્ષીનું ખંડન કરીને તેની સામે તે બાબત મૂકી શકાઈ હોત. શ્રી અમીને રજૂઆત

કરી હતી કે તેમ છતાં પણ, કલમ ૧૬૧ ના નિવેદનો, જે પુરાવો નથી, તેના આધારે કોર્ટ માટે કોઈપણ નિષ્કર્ષ પર આવવું કાયદેસર રીતે માન્ય નથી.

૭. વિદ્વાન પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી અમીને રજૂઆત કરી હતી કે કોર્ટ કેસની પોતાની કેસ ડાયરીનું પણ અવલોકન કરી શકે છે, પરંતુ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ હેઠળ સંબંધિત સાક્ષી સમક્ષ તે મૂક્યા પછી તેના અંશો સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેના પર આધાર રાખી શકતી નથી.

૮. ઉપર જણાવેલા આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન પબ્લિક પ્રોસીક્યુટર શ્રી અમીને રજૂઆત કરી હતી કે આ અપ્લિકેશનમાં કોઈ વજૂદ ન હોવાથી, તે નામંજૂર કરવામાં આવે.

૯. પક્ષકારો વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને સાંભળ્યા પછી અને રેકર્ડ પરના સાધનોને ધ્યાને લીધા પછી, મારા વિચારણા હેઠળનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે શું નીચેની અદાલતે વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે કે કેમ.

૧૦. કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસીજર (ટૂંકમાં "સદર કોડ") ની કલમ ૧૬૨, ટ્રાયલમાં તપાસવામાં આવેલા જે સાક્ષીના નામે આવું નિવેદન બોલતું હોય તે સાક્ષીના નિવેદનનું માત્ર ખંડન કરવાના મર્યાદિત હેતુ સિવાય, સદર કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા કોઈપણ નિવેદનના ઉપયોગ પર મનાઈ ફરમાવે છે. અલબત્ત, **રઘુનંદન વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. [AIR 1974 SC 463 : (1974 Cri. L.J. 453)]**

ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે જણાવ્યું છે કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૫ માં પરિકલ્પિત કર્યા મુજબ સાક્ષીને પ્રશ્નો પૂછવાની કોર્ટની સત્તા સદર કોડની કલમ ૧૬૨ માં સમાવિષ્ટ મનાઈથી અબાધિત રહેશે. કોર્ટની ઉપરોક્ત સત્તાની માન્યતામાં, ઉપરોક્ત ચુકાદામાં કરવામાં આવેલ નીચે મુજબનું અવલોકન આ સંદર્ભમાં ઉપયોગી થશે:

“૧૪. એ વાત સાચી છે કે તપાસ દરમિયાન પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા સાક્ષીના નિવેદનના ઉપયોગ સામે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ દ્વારા લાદવામાં આવેલો પ્રતિબંધ વ્યાપક અને વિસ્તૃત જણાય છે. પરંતુ, તે જ સમયે, અમે શોધીએ છીએ કે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૫ હેઠળ સાક્ષીને કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવાની કોર્ટની સત્તાઓ પણ ખૂબ જ વ્યાપક શબ્દોમાં આપવામાં આવી છે, જે "સંબંધિત હકીકતોની યોગ્ય સાબિતી મેળવવા અથવા શોધવાના હેતુથી" જજને "સંબંધિત કે અપ્રસ્તુત કોઈપણ હકીકત વિશે, કોઈપણ સાક્ષીને અથવા પક્ષકારોને, કોઈપણ સમયે, કોઈપણ સ્વરૂપમાં, તેમને યોગ્ય લાગે તેવો કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવા" માટે અધિકૃત કરે છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૫ નું પ્રથમ પરંતુક, જે ઠરાવે છે કે સાક્ષીને કોઈપણ પ્રશ્ન પૂછવાની કોર્ટની સત્તાઓ હોવા છતાં, ચુકાદો સદર અધિનિયમ દ્વારા સુસંગત જાહેર કરાયેલી હકીકતો પર આધારિત હોવો જોઈએ, તે માત્ર સાક્ષીને પ્રશ્ન પૂછવાની કોર્ટની સત્તાની વિશાળતા પર ભાર મૂકવાનું કામ કરે છે. આ કલમનું બીજું

પરંતુક કેટલાક પ્રશ્નોના જવાબો આપવાનો ઇનકાર કરવાના સાક્ષીઓના વિશેષાધિકારોનું રક્ષણ કરે છે અને માત્ર એવા પ્રશ્નો પર પ્રતિબંધ મૂકે છે જે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૮ અને ૧૪૯ હેઠળ અયોગ્ય ગણાશે. તપાસ દરમિયાન પોલીસ સમક્ષ કરવામા આવેલા સાક્ષીઓના નિવેદનો એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૫ માં દર્શાવેલ કોઈપણ પ્રતિબંધિત કેટેગરી હેઠળ આવતા નથી. જો ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ તેના વ્યાપમાં એટલી વ્યાપક હોવાનો ઈરાદો ધરાવતી હોત જેટલી ટ્રાયલ કોર્ટે માની હતી, તો તે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૫ હેઠળ પ્રશ્નો પૂછવાની જજની સત્તાઓ પર વધુ તરાપ મારશે. જો તે સાચી સ્થિતિ હોત, તો ઓછામાં ઓછું ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ માં સ્પષ્ટપણે તેમ કહેવામાં આવ્યું હોત. જ્યારે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ ઘડવામાં આવી ત્યારે એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૫ પહેલેથી જ અસ્તિત્વમાં હતી.

૧૫. એ બાબત ચોક્કસપણે તદ્દન દલીલપાત્ર છે કે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ એ તેમાં દર્શાવેલા નિવેદનોનો કોર્ટ દ્વારા પણ ઉપયોગ કરવા સામેનો પ્રતિબંધ સમાન છે. તેમ છતાં, ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ ના પ્રતિબંધનો હેતુ તપાસ દરમિયાન પોલીસ સમક્ષ સાક્ષીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનોનો ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા અયોગ્ય ઉપયોગ અટકાવવાનો છે, જ્યારે પરંતુક બચાવ પક્ષના લાભ માટે છે, તેથી એવી પણ રજૂઆત કરી શકાય કે ન્યાયના ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરવા માટે, જેને

તમામ કાર્યરીતિ કાયદો સહાયક બનવાનો છે, પ્રતિબંધ તેના હેતુ અને જે ગેરરીતિ અટકાવવા માટે તે ઘડવામાં આવ્યો હતો તેને તેમજ તેના સંદર્ભને ધ્યાને રાખીને, તેનો વ્યાપ માત્ર કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહીના પક્ષકારો દ્વારા નિવેદનોના ઉપયોગ પૂરતો જ મર્યાદિત હોવો જોઈએ.

૧૬. અમે અપીલકર્તાની એ દલીલ સ્વીકારવા તૈયાર છીએ કે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ ની ભાષા, વિસ્તૃત હોવા છતાં, ન્યાયના ઉદ્દેશો પ્રાપ્ત કરવા માટે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ દ્વારા સ્પષ્ટ અને સુનિશ્ચિતપણે આપવામાં આવેલી સાક્ષીને પ્રશ્ન પૂછવાની કોર્ટની વ્યાપક અને વિશેષ સત્તાઓ સુધી આ પ્રતિબંધને લંબાવવા માટે પૂરતી સ્પષ્ટ કે ચોક્કસ નથી. અમે માનીએ છીએ કે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ માં દર્શાવેલ પ્રતિબંધનું સંકુચિત અને મર્યાદિત અર્થઘટન કરવામાં આવે, જેથી તેનો વ્યાપ માત્ર કોર્ટ સમક્ષની કાર્યવાહીના પક્ષકારો દ્વારા સાક્ષીઓના નિવેદનોના ઉપયોગ પૂરતો જ મર્યાદિત રહે, તો તે અમારા દ્વારા વિચારણા હેઠળ લીધેલી બંને જોગવાઈઓ વચ્ચે સુમેળ સાધશે અને ન્યાયના ઉદ્દેશો પણ પાર પાડશે. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૬૨ એ ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ હેઠળની કોર્ટની વિશેષ સત્તાઓને ક્ષતિગ્રસ્ત કરતી નથી. પરિણામે, અમે માનીએ છીએ કે ટ્રાયલ કોર્ટ તપાસ દરમિયાન જયલાલ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિવેદનોનો ઉપયોગ જાતે કરી શકતી હતી અને કરવો જોઈતો હતો. જો તેમ કરવામાં આવ્યું હોત, તો

સંભવ છે કે તેણે ફરિયાદ પક્ષના અન્ય સાક્ષીઓના પુરાવાના મૂલ્યાંકનને અસર કરી હોત.”

૧૧. હવે એ ચાદ રાખવું જોઈએ કે સદર પ્રક્રિયા ત્યારે જ અનુસરી શકાય જ્યારે સાક્ષી સાક્ષી કહેડામાં હોય. ઉપરોક્ત બે રીતો સિવાય, સદર કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલું નિવેદન તે ગુનાના સંદર્ભમાં ટ્રાયલના તમામ તબક્કે માત્ર બંધ જ રહી શકે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો કોર્ટે સદર કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા તેના નિવેદનના સંદર્ભમાં સાક્ષીને કોઈ પ્રશ્ન પૂછ્યો ન હોય, તો કોર્ટ માટે પાછળથી તે સાક્ષીના પુરાવા અંગે કોઈ પ્રતિકૂળ છાપ ઊભી કરવા માટે પણ તે નિવેદનનો ઉપયોગ કરવો કાયદેસર રીતે અમાન્ય છે. સંસદ દ્વારા સીધા શબ્દોમાં જે બાબત પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો છે તેને કોઈપણ પરોક્ષ રીતે ટાળી શકાતી નથી. *[જુઓ: દાંડુ લક્ષ્મી રેડ્ડી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ એ.પી., 1999 Cri.L.J. 4287]*

૧૨. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું એ.કે. મિશ્રા અને અન્ય વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરાખંડ અને અન્ય *[તારીખ ૨૮મી જુલાઈ ૨૦૧૫ ના રોજ ફેસલો થયેલ ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૨૪૭/૨૦૧૨]* ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈ શકું છું અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું. સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષના કેસમાં, ઉત્તરાખંડ હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદામાંથી અપીલ ઉદ્ભવી હતી, જેના દ્વારા હાઈકોર્ટે આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૪બી અને ૪૮૮એ હેઠળ તેમજ દહેજ પ્રતિબંધ અધિનિયમની કલમ ૩ અને ૪ હેઠળ અપીલકર્તાઓની સજાની પુષ્ટિ

કરી હતી. સુપ્રીમ કોર્ટ સમક્ષ, અપીલકર્તાઓ વતી વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે એફ.આઈ.આર. માં માત્ર મૃતક પ્રત્યે અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી શારીરિક-માનસિક યાતના અને ફૂર વર્તનના આક્ષેપો છે અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા પ્રથમ માહિતી આપનારના નિવેદનમાં, દહેજની માંગણી વિશે કંઈપણ જણાવવામાં આવ્યું ન હતું. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે એફ.આઈ.આર. માં કે તપાસ કરનાર અધિકારી દ્વારા નોંધવામાં આવેલા પ્રથમ માહિતી આપનારના નિવેદનમાં દહેજની માંગણીના સંબંધમાં ફૂરતાનો કોઈ આક્ષેપ ન હતો અથવા આરોપીનું એવું કોઈ વર્તન ન હતું કે જેણે મૃતકને આત્મહત્યા કરવા માટે મજબૂર કરી હોય. વકીલે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા પ્રથમ માહિતી આપનારના નિવેદનનું અવલોકન કરવા કોર્ટને આગ્રહ કર્યો હતો અને સમજાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. સુપ્રીમ કોર્ટે તેમ કરવાનો ઇનકાર કરતાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૪. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧, જેનું શીર્ષક "પોલીસ દ્વારા સાક્ષીઓની તપાસણી" છે, તે કોઈપણ તપાસ કરનાર અધિકારી દ્વારા એવી વ્યક્તિની મૌખિક તપાસણીની જોગવાઈ કરે છે કે જે વ્યક્તિ કેસની હકીકતો અને સંજોગોથી વાકેફ હોવાનું માનવામાં આવે છે. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા પોલીસ નિવેદનનો કોઈપણ ટ્રાયલમાં જે હેતુ માટે અને જે રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે તે

સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ માં દર્શાવેલ છે. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૬૨. પોલીસ સમક્ષનાં નિવેદનો પર સહી કરવી નહીં - પુરાવામાં નિવેદનોનો ઉપયોગ.- (૧) આ પ્રકરણ હેઠળની તપાસ દરમિયાન કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલું કોઈપણ નિવેદન, જો લેખિતમાં લેવામાં આવ્યું હોય તો, તે કરનાર વ્યક્તિ દ્વારા સહી કરવામાં આવશે નહીં; તેમજ આવું કોઈપણ નિવેદન અથવા તેનો કોઈપણ રેકર્ડ, પછી ભલે તે પોલીસ ડાયરીમાં હોય કે અન્યથા હોય, અથવા આવા નિવેદન કે રેકર્ડનો કોઈપણ ભાગ, હવે પછી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે સિવાય, આવું નિવેદન કરવામાં આવ્યું તે સમયે જે ગુનાની તપાસ ચાલતી હોય તે ગુનાના સંબંધમાં કોઈપણ તપાસ કે ટ્રાયલમાં કોઈપણ હેતુ માટે વાપરી શકાશે નહીં: પરંતુ જ્યારે આવી તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં ફરિયાદ પક્ષ તરફથી કોઈપણ સાક્ષીને બોલાવવામાં આવે કે જેનું નિવેદન ઉપરોક્ત મુજબ લેખિતમાં લેવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે તેના નિવેદનનો કોઈપણ ભાગ, જો યોગ્ય રીતે સાબિત થયો હોય તો, ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ (૧૮૭૨ નો ૧) ની કલમ ૧૪૫ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે તે સાક્ષીના નિવેદનનું ખંડન કરવા માટે આરોપી દ્વારા, અને કોર્ટની પરવાનગીથી ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા વાપરી શકાશે; અને જ્યારે આવા નિવેદનનો કોઈપણ

ભાગ આ રીતે વાપરવામાં આવે, ત્યારે તેનો કોઈપણ ભાગ આવા સાક્ષીની ફેરતપાસણીમાં પણ વાપરી શકાશે, પરંતુ તે માત્ર તેની ઉલટતપાસમાં ઉદ્દેખિત કોઈપણ બાબતની સ્પષ્ટતા કરવાના હેતુ માટે જ વાપરી શકાશે.

(૨) આ કલમમાંનું કંઈપણ ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ (૧૮૭૨ નો ૧) ની કલમ ૩૨ ની કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ હેઠળ આવતા કોઈપણ નિવેદનને લાગુ પડતું ગણાશે નહીં, અથવા તે અધિનિયમની કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓને અસર કરતું ગણાશે નહીં.

સ્પષ્ટીકરણ.- પેટા-કલમ (૧) માં ઉદ્દેખિત નિવેદનમાં કોઈ હકીકત કે સંજોગ જણાવવાનો લોપ એ ખંડન સમાન બની શકે છે જો આવો લોપ જે સંદર્ભમાં થાય છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને તે મહત્વપૂર્ણ અને અન્યથા સુસંગત જણાય અને કોઈ લોપ ચોક્કસ સંદર્ભમાં ખંડન સમાન છે કે કેમ તે હકીકતનો પ્રશ્ન રહેશે.

૧૫. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨, પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા સાક્ષીઓના નિવેદનનો ઉપયોગ, તેમાં દર્શાવ્યા મુજબ આવા સાક્ષીઓના ખંડનના મર્યાદિત હેતુ સિવાય, પ્રતિબંધિત કરે છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ દ્વારા જોગવાઈ કર્યા મુજબ અગાઉના નિવેદનમાં પોલીસને આપેલી માહિતીના સંદર્ભમાં ટ્રાયલ વખતે સાક્ષીએ જે જણાવ્યું છે તેના પર આવા સાક્ષીનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે જ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧(૧) હેઠળ પોલીસ સમક્ષ સાક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનનો

ઉપયોગ થઈ શકે છે. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ સાક્ષી દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલા અથવા લેખિતમાં લેવાયેલા અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઉલટતપાસ કરવાની જોગવાઈ કરે છે અને જો લેખિત લખાણ દ્વારા તેનું ખંડન કરવાનો ઈરાદો હોય, તો તેનું ધ્યાન તેના તે ભાગો તરફ દોરવું જોઈએ જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો હોય.

૧૬. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ માં "જો યોગ્ય રીતે સાબિત થાય તો" શબ્દો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે સાક્ષીઓના નિવેદનનો રેકર્ડ સીધો પુરાવામાં સ્વીકારી શકાતો નથી કે તેનું અવલોકન કરી શકાતું નથી પરંતુ ઉલટતપાસ દરમિયાન સાક્ષી પાસેથી સ્વીકૃતિ મેળવીને અને તપાસ કરનાર અધિકારીની ઉલટતપાસ દરમિયાન પણ ખંડનના હેતુ માટે તેમને યોગ્ય રીતે સાબિત કરવા આવશ્યક છે. તપાસ કરનાર અધિકારી સમક્ષનું નિવેદન ખંડન માટે વાપરી શકાય છે પરંતુ માત્ર એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ નું ચુસ્તપણે પાલન કર્યા પછી જ, એટલે કે ખંડન માટે ઈરાદાપૂર્વકના ભાગો તરફ ધ્યાન દોરીને.

૧૭. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ નીચે મુજબ વંચાય છે:
“૧૪૫. અગાઉના લેખિત નિવેદનો અંગે ઉલટતપાસ.- સાક્ષીને આવું લખાણ બતાવ્યા વિના અથવા સાબિત કર્યા વિના, તેના દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલા અથવા લેખિતમાં લેવાયેલા અને પ્રશ્ન હેઠળની બાબતોને

સુસંગત હોય તેવા અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઉલટતપાસ કરી શકાશે; પરંતુ, જો તે લખાણ દ્વારા તેનું ખંડન કરવાનો ઇરાદો હોય, તો લખાણ સાબિત થાય તે પહેલાં, તેનું ધ્યાન તેના તે ભાગો તરફ દોરવું જોઈએ જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો હોય.”

૧૮. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ હેઠળ જ્યારે સાક્ષીના અગાઉના લેખિત નિવેદન દ્વારા તેનું ખંડન કરવાનો ઇરાદો હોય, ત્યારે લખાણનો ઉપયોગ કરી શકાય તે પહેલાં આવા સાક્ષીનું ધ્યાન તેના તે ભાગો તરફ દોરવું આવશ્યક છે જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો હોય. સાક્ષીની જુબાની નોંધતી વખતે, પોલીસ નિવેદનનો જે ભાગ સાક્ષીનું ખંડન કરવા માટે વાપરવાનો ઇરાદો હોય તે તેની ઉલટતપાસમાં સાક્ષીના ધ્યાને લાવવામાં આવે તેની ખાતરી કરવી એ ટ્રાયલ કોર્ટની ફરજ બને છે. સાક્ષીનું ધ્યાન તે ભાગ તરફ દોરવામાં આવે છે અને તે તેની ઉલટતપાસમાં પુનરાવર્તિત કરીને પ્રતિબિંબિત થવું જોઈએ. જો સાક્ષી તેનું ખંડન કરવા માટે નિર્ધારિત ભાગ સ્વીકારે છે, તો તે સાબિત થાય છે અને ખંડનની વધુ સાબિતીની કોઈ જરૂર નથી અને પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે તે વાંચવામાં આવશે. જો તે નિવેદનનો તે ભાગ આપવાનો ઇનકાર કરે છે, તો તેનું ધ્યાન તે નિવેદન તરફ દોરવું આવશ્યક છે અને જુબાનીમાં તેનો ઉલ્લેખ કરવો આવશ્યક છે. આ પ્રક્રિયા દ્વારા ખંડન માત્ર રેકર્ડ પર લાવવામાં આવે છે, પરંતુ તે હજી સાબિત થવાનું બાકી છે. ત્યારબાદ જ્યારે

તપાસ કરનાર અધિકારીની કોર્ટમાં તપાસણી કરવામાં આવે છે, ત્યારે ખંડનના હેતુ માટે ચિહ્નિત કરેલા ફક્ત તરફ તેમનું ધ્યાન દોરવું જોઈએ, ત્યારબાદ તે તપાસ કરનાર અધિકારીની જુબાનીમાં સાબિત થશે જેઓ ફરીથી પોલીસ નિવેદનનો સંદર્ભ આપીને જુબાની આપશે કે સાક્ષીએ તે નિવેદન આપ્યું હતું. આ પ્રક્રિયામાં ફરીથી પોલીસ નિવેદનનો સંદર્ભ લેવો અને તે ભાગને બહાર કાઢવાનો સમાવેશ થાય છે જેની સાથે નિવેદન આપનારનું ખંડન કરવાનો ઈરાદો હતો. જો બચાવ પક્ષ જે ભાગથી સાક્ષીનું ખંડન કરવા માંગતો હતો તે નિવેદનના ભાગ સામે સાક્ષીને મૂકવામાં ન આવ્યો હોય, તો કોર્ટ એપિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ ના પાલનમાં સાબિત ન થયેલા પોલીસ સમક્ષના નિવેદનોનો પોતાની મેળે (suo moto) ઉપયોગ કરી શકતી નથી, એટલે કે ખંડન માટે ઈરાદાપૂર્વકના ભાગો તરફ ધ્યાન દોરીને.

૧૯. હાથ પરના કેસમાં, પી.ડબલ્યુ.-૧ નું ખંડન સાબિત કરવા માટે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ પોલીસ દ્વારા નોંધાયેલા તેના નિવેદન સામે તેને મૂકવામાં આવ્યો ન હતો તેમજ ખંડનના હેતુ માટે ચિહ્નિત કરેલું તેનું નિવેદન તપાસ કરનાર અધિકારી સમક્ષ વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યું ન હતું. જ્યારે પી.ડબલ્યુ.-૧ કે તપાસ કરનાર અધિકારી બંનેમાંથી કોઈ સમક્ષ તે નિવેદન મૂકવામાં આવ્યું ન હતું અને તે વિશે પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા ન હતા, ત્યારે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલ પી.ડબલ્યુ.-૧ ના નિવેદનનું કોઈપણ હેતુ માટે

અવલોકન કરી શકાતું નથી, પી.ડબલ્યુ.-૧ ની જુબાની અને ફરિયાદ પક્ષના સંસ્કરણને અવિશ્વસનીય ઠેરવવા માટે તો બિલકુલ નહીં.”

૧૩. મારો એવો અભિપ્રાય છે કે પંચ સાક્ષીનું નિવેદન પોલીસ દ્વારા પ્રમાણિકપણે અને વિશ્વાસુપણે નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કેમ તે પ્રશ્ન સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત છે. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨(૧) નું પરંતુક જ્યાં સુધી નિવેદન પેટા-કલમ (૨) ના દાયરામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેના ઉપયોગ પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકે છે.

૧૪. જો ટ્રાયલ કોર્ટ, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ હેઠળ પોતાની મેળે, આ સંબંધમાં તપાસ કરનાર અધિકારીને કોઈપણ પ્રશ્નો પૂછવા યોગ્ય માને, પરંતુ પોલીસ નિવેદનનો મૂળભૂત પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કર્યા વિના, તો તે તદ્દન અલગ બાબત છે. બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા તપાસ કરનાર અધિકારી સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા સૂચનને ધ્યાનમાં રાખીને અને શંકા, જો કોઈ હોય તો, દૂર કરવાના હેતુથી, કોર્ટ જો યોગ્ય માને તો, પોતાની મેળે, નિવેદન પર નજર નાખી શકે છે, પરંતુ રેકર્ડ પરના સમગ્ર પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે તેનો મૂળભૂત પુરાવા તરીકે સંદર્ભ લીધા વિના અથવા તેના પર આધાર રાખ્યા વિના; કારણ કે આરોપી, અધિકાર તરીકે, તપાસ કરનાર અધિકારી સહિત કોઈપણ સાક્ષીની ઉલટતપાસમાં મૂકવામાં આવેલા સૂચનોને સમર્થન આપવા માટે પોલીસ નિવેદન રેકર્ડ પર લાવવા અને તેનો સંદર્ભ લેવા તથા તેના પર આધાર રાખવા ટ્રાયલ કોર્ટને કહી શકે નહીં. **વી.કે. મિશ્રા (સુપ્રા)** ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યા મુજબ,

આરોપી કોર્ટને પોતાની મેળે (*suo motu*) પોલીસ સમક્ષના નિવેદનનો ઉપયોગ કરવા પણ કહી શકે નહીં.

૧૫. અરજદાર વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી તોલિયાએ પોતાની રજૂઆતો દરમિયાન કેસ ડાયરીનું ઉદાહરણ આપ્યું હતું. વિદ્વાન વકીલ શ્રી તોલિયાએ રજૂઆત કરી હતી કે જો પીઠાસીન અધિકારીના મનમાં કોઈ શંકા ઊભી થાય, તો કોર્ટ માટે કેસ ડાયરીનું અવલોકન કરવાનો માર્ગ હંમેશા ખુલ્લો છે, અને તે જ રીતે, વાજબી શંકા ઊભી થઈ હોવાથી, તપાસ દરમિયાન પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા સાક્ષીના પોલીસ નિવેદનનું અવલોકન કરવાનો સંબંધિત કોર્ટ માટે માર્ગ હંમેશા ખુલ્લો છે. કોર્ટ કેસની પોતાની કેસ ડાયરીનું અવલોકન કરી શકે છે, પરંતુ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ હેઠળ સંબંધિત સાક્ષી સમક્ષ તે મૂક્યા પછી તેના અંશો પૂરા પાડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેના પર આધાર રાખી શકતી નથી.

૧૬. ચોક્કસ કેસમાં, આરોપીના વકીલને કોઈ વાંધો ન હોય અથવા તેમણે કેસ ડાયરીના અવલોકન માટે પોતાની સંમતિ આપી હોય તો પણ, કેસ ડાયરી પર આધાર રાખવામાં ટ્રાયલ કોર્ટનું વલણ વાજબી ન ગણાય. તે ટ્રાયલ કોર્ટને કેસ ડાયરીની વિગતોને ધ્યાનમાં લેવાની તેની હકૂમત આપી શકતું નથી, કારણ કે કાયદામાં તે માન્ય નથી.

૧૭. અરજદાર વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા કેસ ડાયરીના ઉપયોગનું આપવામાં આવેલું ઉદાહરણ, મારા મતે, સંપૂર્ણપણે અસ્થાને અથવા ગેરસમજભર્યું છે.

૧૮. ૧૭ A.W.N. 1897 174 માં અહેવાલ થયેલ ક્વીન એમ્પ્રેસ વિરુદ્ધ મનુ ના કેસમાં ૧૩મી જુલાઈ ૧૮૯૭ ના રોજ આપવામાં આવેલા સૌથી જૂના કુલ બેંચ ચુકાદાઓ પૈકીના એકનો હું સંદર્ભ લઉં. સદર ચુકાદામાં, કુલ બેંચ સમક્ષ વિચારણા હેઠળનો મુદ્દો એ હતો કે ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની કલમ ૧૭૨ હેઠળ પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા બનાવવામાં આવેલી ડાયરીઓનો કાયદેસર રીતે કેવો ઉપયોગ થઈ શકે અથવા ન થઈ શકે અને તે ડાયરીઓમાં શું હોઈ શકે. કુલ બેંચે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"ફોજદારી અદાલત પોતાની સમક્ષ તપાસ અથવા ટ્રાયલ હેઠળના કેસની 'પોલીસ ડાયરીઓ મંગાવવા માટે હકદાર છે, અને આવી ડાયરીઓનો ઉપયોગ કેસમાં પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ આવી તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં સહાય કરવા માટે' કરી શકે છે. આવી ફોજદારી અદાલત વિશેષ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારીને તેમની યાદશક્તિ તાજી કરવાના હેતુથી તે જોવાની પરવાનગી આપી શકે છે અથવા આવા પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી વિશેષ ડાયરીનો ઉપયોગ કરી શકે છે. જ્યાં વિશેષ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારીને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને તેઓ યાદશક્તિ તાજી કરવાના હેતુથી ડાયરીમાં કોઈ નોંધ જુએ છે, ત્યાં ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૬૧ ની જોગવાઈઓ લાગુ પડે છે, અને આરોપી અથવા તેના એજન્ટ વિશેષ ડાયરીમાં આવી નોંધ જોવા માટે અને તેના આધારે આવા પોલીસ અધિકારીની ઉલટતપાસ કરવા માટે હકદાર છે. ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની

કલમ ૧૭૨ માં વિશેષ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિને વિશેષ ડાયરી જોઈને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા સક્ષમ બનાવતી કોઈ જોગવાઈ નથી, અને તેનું આવશ્યક તારણ એ છે કે વિશેષ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈપણ સાક્ષીને તે જોઈને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે વિશેષ ડાયરીનો ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. આ વાસ્તવમાં કાયદાનો એક સામાન્ય સિદ્ધાંત છે. ફોજદારી અદાલત, પરંતુ આરોપી વ્યક્તિ કે તેનો એજન્ટ નહીં સિવાય કે પોલીસ અધિકારીને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે ડાયરી જોવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હોય, તે બનાવનાર પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે વિશેષ ડાયરીનો ઉપયોગ કરી શકે છે, પરંતુ તેમ કરતાં પહેલાં અદાલતે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૪૫ ની ચોક્કસ જોગવાઈનું પાલન કરવું આવશ્યક છે, અને વિશેષ ડાયરીના તે ભાગો તરફ પોલીસ અધિકારીનું ધ્યાન દોરવું આવશ્યક છે જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો હોય, અન્યથા વિશેષ ડાયરીનો આવો ઉપયોગ ગેરકાયદેસર ગણાશે."

૧૯. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૭૨. તપાસની કાર્યવાહીની ડાયરી.-

(૧) આ પ્રકરણ હેઠળ તપાસ કરનાર દરેક પોલીસ અધિકારી પોતાની

તપાસની કાર્યવાહી રોજિંદા ધોરણે એક ડાયરીમાં નોંધશે, જેમાં તેમને માહિતી ક્યા સમયે મળી, તેમણે ક્યા સમયે તપાસ શરૂ કરી અને પૂર્ણ કરી, તેમણે ક્યા સ્થળ કે સ્થળોની મુલાકાત લીધી, અને તેમની તપાસ દ્વારા **معلوم** થયેલા સંજોગોનું નિવેદન દર્શાવશે.

(૧એ) કલમ ૧૬૧ હેઠળ તપાસ દરમિયાન નોંધવામાં આવેલા સાક્ષીઓના નિવેદનો કેસ ડાયરીમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

(૧બી) પેટા-કલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત ડાયરી એક ગ્રંથ (volume) સ્વરૂપે અને યોગ્ય રીતે પાના નંબર વાળી (paginated) રહેશે.

(૨) કોઈપણ ફોજદારી અદાલત આવી અદાલતમાં તપાસ અથવા ટ્રાયલ હેઠળના કેસની પોલીસ ડાયરીઓ મંગાવી શકે છે, અને આવી ડાયરીઓનો ઉપયોગ કેસમાં પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ આવી તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં પોતાની સહાય માટે કરી શકે છે.

(૩) ન તો આરોપી કે ન તો તેના એજન્ટો આવી ડાયરીઓ મંગાવવા માટે હકદાર રહેશે, કે ન તો તેઓ અદાલત દ્વારા તેનો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે તે માત્ર કારણસર તેને જોવા માટે હકદાર રહેશે; પરંતુ, જો તે બનાવનાર પોલીસ અધિકારી દ્વારા પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે, અથવા જો અદાલત આવા પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી તેનો ઉપયોગ કરે, તો ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૯૭૨ (૧૯૭૨ નો ૧) ની કલમ ૧૬૧ અથવા કલમ ૧૪૫, જે પણ સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે.”

૨૦. આ કલમનું સાદું વાચન દર્શાવે છે કે તપાસ કરનાર દરેક પોલીસ અધિકારી પોતાની કાર્યવાહી એક ડાયરીમાં નોંધશે, જેને હવે કેસ ડાયરી કહેવામાં આવે છે. આ કલમ પરિકલ્પના કરે છે કે કોઈપણ ફોજદારી અદાલત સદર "કેસ ડાયરી" મંગાવી શકે છે અને આવી ડાયરીનો ઉપયોગ કેસમાં પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ આવી ટ્રાયલમાં પોતાની સહાય માટે કરી શકે છે. આ કલમ આરોપી અથવા તેના એજન્ટને આવી ડાયરીઓ મંગાવવા અને તેને જોવાની પણ મનાઈ ફરમાવે છે. જો કે, જો કેસ ડાયરીઓ બનાવનાર પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે, તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૧ અથવા કલમ ૧૪૫ ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે.

૨૧. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૪૫ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૪૫. અગાઉના લેખિત નિવેદનો અંગે ઉલટતપાસ: (૧) સાક્ષીને આવું લખાણ બતાવ્યા વિના અથવા સાબિત કર્યા વિના, તેના દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલા અથવા લેખિતમાં લેવાયેલા અને પ્રશ્ન હેઠળની બાબતોને સુસંગત હોય તેવા અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઉલટતપાસ કરી શકાશે; પરંતુ, જો તે લખાણ દ્વારા તેનું ખંડન કરવાનો ઈરાદો હોય, તો લખાણ સાબિત થાય તે પહેલાં, તેનું ધ્યાન તેના તે ભાગો તરફ દોરવું જોઈએ જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો હોય.”

૨૨. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૫૮ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૫૯.

યાદશક્તિ

તાજી

કરવી.-

સાક્ષી, પોતાની તપાસણી દરમિયાન, જે વ્યવહાર વિશે તેને પ્રશ્ન પૂછવામાં આવ્યો હોય તે સમયે અથવા તે પછી તરત જ કે જ્યારે અદાલત એવું માને કે તે સમયે તે વ્યવહાર તેની યાદશક્તિમાં તાજો હતો, તે સમયે પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ લખાણનો સંદર્ભ લઈને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરી શકે છે.

સાક્ષી અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા અને ઉપરોક્ત સમયગાળામાં સાક્ષી દ્વારા વાંચવામાં આવેલા આવા કોઈપણ લખાણનો પણ સંદર્ભ લઈ શકે છે, જો તેણે જ્યારે તે વાંચ્યું ત્યારે તે સાચું હોવાનું તે જાણતો હોય.

સાક્ષી ક્યારે યાદશક્તિ તાજી કરવા દસ્તાવેજની નકલનો ઉપયોગ કરી શકે.- જ્યારે પણ કોઈ સાક્ષી કોઈપણ દસ્તાવેજના સંદર્ભ દ્વારા પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરી શકે છે, ત્યારે તે અદાલતની પરવાનગીથી આવા દસ્તાવેજની નકલનો સંદર્ભ લઈ શકે છે: પરંતુ શરત એ છે કે અદાલતને ખાતરી થવી જોઈએ કે મૂળ દસ્તાવેજ રજૂ ન કરવા માટે પૂરતું કારણ છે. નિષ્ણાત વ્યાવસાયિક ગ્રંથોના સંદર્ભ દ્વારા પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરી શકે છે.”

૨૩. એપિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૬૧ નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૬૧. યાદશક્તિ તાજી કરવા વપરાયેલા લખાણ અંગે સામા પક્ષકારનો અધિકાર-

છેલ્લી અગાઉની બે કલમોની જોગવાઈઓ હેઠળ ઉલ્લેખિત કોઈપણ લખાણ જો સામો પક્ષકાર માંગે તો તેને રજૂ કરવું અને બતાવવું આવશ્યક છે; જો તે પક્ષકાર ઈચ્છે તો તેના આધારે સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરી શકે છે.”

૨૪. સદર કોડની કલમ ૧૭૨ ના અવલોકન પરથી, નીચે મુજબના પાંચ મુદ્દાઓ સામે આવે છે:

(૧) તપાસ કરનાર પોલીસ અધિકારી કેસ ડાયરી નિભાવશે.

(૨) ફોજદારી અદાલત પોતાની સમક્ષ ટ્રાયલ હેઠળના કેસની કેસ ડાયરી મંગાવવા માટે હકદાર છે અને આવી ડાયરીઓનો ઉપયોગ તે કેસમાં પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ આવી ટ્રાયલમાં અદાલતની સહાય માટે કરી શકે છે.

(૩) આવી ફોજદારી અદાલત કેસ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારીને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવાના હેતુથી તે જોવાની પરવાનગી આપી શકે છે અથવા આવા પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી કેસ ડાયરીનો ઉપયોગ કરી શકે છે.

(૪) જ્યારે પોલીસ અધિકારીને પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે અને તેઓ યાદશક્તિ તાજી કરવાના હેતુથી ડાયરીમાંની કોઈ નોંધ જુએ છે, ત્યારે આરોપી ભારતીય પુરાવા

અધિનિયમની કલમ ૧૬૧ હેઠળ આવા પોલીસ અધિકારીની ઉલટતપાસ કરવા માટે હકદાર છે.

(૫) તેનું અનિવાર્ય તારણ એ છે કે કેસ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિને ડાયરી જોવાની મંજૂરી નથી.

૨૫. ૧૭ A.W.N 1897 174 (કવીન એમ્પ્રેસ વિરુદ્ધ મન્નુ). ૧૭ A.W.N 1897 174

(કવીન એમ્પ્રેસ વિરુદ્ધ મન્નુ) માં અહેવાલ થયેલા ચુકાદાની કુલ બેંચે કેસ ડાયરીના મહત્વ અને તેના હેતુની વિગતવાર ચર્ચા કરી છે અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"આ ચુકાદો પૂરો કરતાં પહેલાં મારે ફરીથી નિર્દેશ કરવો જોઈએ કે વિશેષ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના એકમાત્ર હેતુ સિવાય, જ્યારે તે આવું ખંડન પૂરું પાડતી હોય ત્યારે, કોઈપણ હેતુ માટે કાયદેસરના પુરાવા તરીકે વિશેષ ડાયરીઓમાંના તમામ નિવેદનો અને નોંધોને સંપૂર્ણપણે અવગણવાની જજો અને મેજિસ્ટ્રેટોની સંપૂર્ણ ફરજ છે; અને તે કિસ્સામાં પણ તેઓ એ સિવાય અન્ય કોઈ બાબતનો પુરાવો નથી કે આવા પોલીસ અધિકારીએ ચોક્કસ નોંધ કરી હતી જે તેમની પાછળથી આપેલી જુબાનીથી વિરોધાભાસી છે; નોંધમાં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તે સાચું હતું અથવા જે કહેવામાં આવ્યું હતું કે કરવામાં આવ્યું હતું તેનું યોગ્ય રીતે પ્રતિનિધિત્વ કરે છે તેનો તેઓ પુરાવો નથી."

૨૬. સદર કોડની કલમ ૧૭૨(૧) માં દર્શાવેલ ડાયરી અને કલમ ૧૬૧(૩) હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો સ્પષ્ટપણે અલગ છે. કલમ ૧૬૧(૩) હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો સદર કોડની કલમ ૧૬૨ માં સમાવિષ્ટ પ્રતિબંધના દાયરામાં આવે છે. કલમ ૧૬૨ માં લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધને સદર કોડની કલમ ૧૭૨(૨) નો આશરો લઈને ટાળી શકાતો નથી. બંને અલગ-અલગ રેકર્ડ છે, જો કે સુવિધા ખાતર કલમ ૧૬૧(૩) હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદનો અને કલમ ૧૭૨(૧) માં પરિકલ્પિત ડાયરી બંનેને એક જ ફાઈલમાં સામેલ કરવામાં આવી શકે છે જેને પોલીસ "કેસ ડાયરી ફાઈલ" કહે છે. તે સિવાય, કલમ ૧૭૨(૨) પોતે જ એક મનાઈ સમાવે છે કે તે કલમમાં પરિકલ્પિત ડાયરીનો ઉપયોગ કેસમાં પુરાવા તરીકે કરવાનો નથી. ડાયરીનો એકમાત્ર ઉપયોગ ટ્રાયલમાં અદાલતને "સહાય કરવા" માટે છે, જેથી દરરોજ તપાસ કયા સમયે શરૂ થઈ અને પૂર્ણ થઈ, અધિકારી દ્વારા કયા સ્થળોની મુલાકાત લેવામાં આવી અને તપાસ દ્વારા કયા સંજોગો જાણી શકાયા તે જાણી શકાય. સાક્ષીઓની જુબાનીઓ અથવા ન્યાયિક મરણોન્મુખ નિવેદનો કે ન્યાયિક કબૂલાતો સાથે સરખામણી કરવાના હેતુથી તે કેસમાં પુરાવાનો વિકલ્પ નથી.

૨૭. **ખત્રી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ બિહાર [AIR 1981 SC 1068 : (1981) 2 SCC 493]**

માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

“તેથી કેસની તપાસ અથવા ટ્રાયલ ચલાવતી ફોજદારી અદાલતને કલમ ૧૭૨ ની પેટા-કલમ (૨) દ્વારા કેસની પોલીસ ડાયરી મંગાવવાની સત્તા

આપવામાં આવી છે અને ફોજદારી અદાલત આવી ડાયરીનો ઉપયોગ કેસમાં પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ આવી તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં સહાય કરવા માટે કરી શકે છે. પરંતુ, કલમ ૧૭૨ ની પેટા-કલમ (૩) ના કારણે, ફોજદારી અદાલત દ્વારા કેસ ડાયરીનો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે તે માત્ર કારણસર, ન તો આરોપી કે ન તો તેના એજન્ટો આવી ડાયરી મંગાવવા માટે હકદાર છે કે ન તો તેઓ તેને જોવા માટે હકદાર છે. જો કે, જો કેસ ડાયરી બનાવનાર પોલીસ અધિકારી દ્વારા પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવે અથવા જો ફોજદારી અદાલત તપાસ કે ટ્રાયલમાં આવા પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી તેનો ઉપયોગ કરે, તો ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૧ અથવા કલમ ૧૪૫, જે પણ સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે અને આરોપી કેસ ડાયરીમાંની તે ચોક્કસ નોંધ જોવા માટે હકદાર રહેશે કે જેનો આ બેમાંથી કોઈપણ હેતુ માટે સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો હોય અને ડાયરીનો એટલો ભાગ જોવા હકદાર રહેશે કે જે કોર્ટના મતે આ રીતે ઉપયોગમાં લેવાયેલી ચોક્કસ નોંધની સંપૂર્ણ સમજણ માટે જરૂરી હોય. આમ જોવામાં આવશે કે કલમ ૧૭૨ માં ઘડવામાં આવેલ કેસ ડાયરી રજૂ કરવા અને તેના ઉપયોગ સામેનો પ્રતિબંધ માત્ર ગુનાની તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં જ અમલમાં આવવાનો ઈરાદો ધરાવે છે અને આ પ્રતિબંધ પણ એક મર્યાદિત પ્રતિબંધ છે, કારણ કે તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં, જો કેસ ડાયરીનો ઉપયોગ પોલીસ અધિકારી દ્વારા પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે કરવામાં

આવે અથવા ફોજદારી અદાલત આવા પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી તેનો ઉપયોગ કરે તો આ પ્રતિબંધ અમલમાં આવતો નથી.”

૨૮. **મુકંદ લાલ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા [AIR 1989 SC 144]** માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે જો કેસ ડાયરીના સંદર્ભમાં કોઈ અસંગતતા અથવા વિરોધાભાસ ઊભો થાય તો કોર્ટ સંબંધિત કેસ ડાયરી મંગાવવા માટે સક્ષમ છે અને સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ ની પેટા-કલમ (૩) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી કોર્ટ તે નોંધોનો ઉપયોગ કરી શકે છે. તેવી જ રીતે **સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિરુદ્ધ પી.પી. શર્મા (1992) 1 (Supp) SCC 222** માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“તપાસ પર લાદવામાં આવેલી એકમાત્ર ફરજ તેની તપાસની ડાયરી નિભાવવાની છે, જેને સદર કોડની કલમ ૧૭૨ હેઠળ "કેસ ડાયરી" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. કેસ ડાયરીમાંની નોંધો પુરાવો નથી કે ન તો આરોપી અથવા કોર્ટ દ્વારા તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે સિવાય કે કેસ સદર કોડની કલમ ૧૭૨(૩) હેઠળ આવતો હોય. યોગ્ય દિશાનિર્દેશો આપી શકાય તે માટે તપાસ યોગ્ય દિશામાં કરવામાં આવી છે કે કેમ તે શોધી કાઢવા માટે કોર્ટ તેનું અવલોકન કરવા હકદાર છે, અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી યાદીમાં ઉલ્લેખ ન હોય તેવા સાક્ષીઓને સમન્સ પાઠવવાની જરૂરિયાત દર્શાવતી સામગ્રી પણ પૂરી પાડી શકે છે અથવા અન્ય સંબંધિત સામગ્રી રેકર્ડ પર લાવી શકે છે જે કોર્ટના મતે સદર

કોડની કલમ ૧૭૨(૩) ના સંદર્ભમાં યોગ્ય નિર્ણય પર પહોંચવામાં મદદ કરશે. આમ પોલીસની પ્રાથમિક ફરજ એ શોધવા માટે ગુનો આચરવાના પુરાવા એકત્રિત કરવાની અને ચકાસવાની છે કે શું આરોપીએ ગુનો આચર્યો છે અથવા તેણે ગુનો આચર્યો હોવાનું માનવાને કારણ છે અને ઉપલબ્ધ પુરાવા ગુનો સાબિત કરવા માટે પૂરતા છે તથા ગુનાની નોંધ લેવા માટે સક્ષમ મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ પોતાનો અહેવાલ રજૂ કરવાની છે.”

૨૯. ડાયરીઓના ઉપયોગ સંબંધિત આરોપીના અધિકારોના સંદર્ભમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે, *મલકિયત સિંહ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ (1991) 4 SCC 341* ના કેસમાં, કલમ ૧૭૨(૩) ના વ્યાપ અંગે *મનુ ના કેસ (1897) ILR 19 All 390* અને *ખત્રી ના કેસ AIR 1981 SC 1068 (સુપ્રી)* માં લેવાયેલા દ્રષ્ટિકોણનો પુનરોચ્ચાર કરતાં, નીચે મુજબ પણ અવલોકન કર્યું હતું:

“રેકર્ડ પરના પુરાવા સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે બચાવ પક્ષે કેસ ડાયરીમાંની નોંધોનો પુરાવા તરીકે છૂટથી ઉપયોગ કર્યો છે અને ફરિયાદ પક્ષના કેસમાં વિરોધાભાસ અથવા ક્ષતિઓ દર્શાવવા માટે ડાયરીના કેટલાક ભાગો ચિહ્નિત કર્યા છે.

વિગતવાર અને આલોચનાત્મક વિશ્લેષણ કર્યા વિના તેના માત્ર વાચન

પરથી જ સ્પષ્ટ થાય છે કે કેસ ડાયરી એ તપાસ દ્વારા معلوم થયેલા સંજોગોનું નિવેદન મેળવવા માટે તપાસ કરનાર અધિકારીની રોજિંદી તપાસનો માત્ર એક રેકર્ડ છે. પેટા-કલમ (૨) હેઠળ કોર્ટ ટ્રાયલ અથવા તપાસમાં ડાયરીનો ઉપયોગ કેસમાં પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં પોતાની સહાય તરીકે કરવા માટે હકદાર છે. પેટા-કલમ (૩) ના અમલ દ્વારા ન તો આરોપી, કે ન તો તેનો એજન્ટ, ડાયરી મંગાવવા માટે હકદાર રહેશે કે ન તો માત્ર કોર્ટે તેનો સંદર્ભ લીધો છે તે કારણસર તેનો પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરવા હકદાર રહેશે. તે હેઠળ આપવામાં આવેલો એકમાત્ર અધિકાર એ છે કે જો ડાયરીમાં નોંધ કરનાર પોલીસ અધિકારી આવા સાક્ષીનું ખંડન કરવાના હેતુથી તેનો ઉપયોગ કરે, તો સદર કોડની કલમ ૧૬૧ અને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ ના અમલ દ્વારા, સાક્ષી એટલે કે તપાસ કરનાર અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે અથવા કોર્ટની પરવાનગીથી ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા ફેરતપાસણીમાં તેની સ્પષ્ટતા કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવશે. તેથી, તે સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી તપાસ કરનાર અધિકારી અથવા કોર્ટ યાદશક્તિ તાજી કરવા અથવા કલમ ૧૬૧ હેઠળના અગાઉના નિવેદન તરીકે તપાસ કરનાર અધિકારીનું ખંડન કરવા માટે તેનો ઉપયોગ ન કરે, તે પણ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ હેઠળ આદેશ આપ્યા મુજબ તે તરફ તેમનું ધ્યાન દોર્યા પછી, ત્યાં સુધી આરોપી દ્વારા તે નોંધોનો પુરાવા તરીકે ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.”

૩૦. સુપ્રીમ કોર્ટના તદ્દન તાજેતરના ચુકાદા બાલા રામ વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરાખંડ અને અન્ય [તારીખ ૧૯મી એપ્રિલ, ૨૦૧૭ ના રોજ ફેસલો થયેલ ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૬૯૪/૨૦૧૭] માં કેસ ડાયરીના ઉપયોગ અંગેના કાયદાની ખૂબ જ સંક્ષિપ્ત અને સચોટ સમજૂતી આપવામાં આવી છે. હું નીચે મુજબના અવલોકનો ટાંકી શકું છું:

“૧૦. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ સંયુક્ત રીતે અને સુમેળપૂર્વક વાંચવાની રહેશે. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ ની પેટા-કલમ (૨) પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તપાસ કરનાર અધિકારી દ્વારા નિભાવવામાં આવતી પોલીસ ડાયરીઓમાંની નોંધો મંગાવવાની અને તેની તપાસ કરવાની ટ્રાયલ કોર્ટ પાસે અબાધિત સત્તા છે. આ એક ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ સુરક્ષા પગલું છે. ધારાસભાએ તપાસ અથવા ટ્રાયલ ચલાવતી અદાલતમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મૂક્યો છે. જો પુરાવામાં કોઈ અસંગતતા અથવા વિરોધાભાસ ઊભો થાય, તો સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ ની પેટા-કલમ (૩) માં જોગવાઈ કર્યા મુજબ પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુઓ માટે કોર્ટ ડાયરીઓમાં કરવામાં આવેલી નોંધોનો ઉપયોગ કરી શકે છે. એ વાતનો ઇનકાર કરી શકાય નહીં કે કેસની ટ્રાયલ ચલાવતી કોર્ટ ન્યાયના હિતની શ્રેષ્ઠ રક્ષક છે. પેટા-કલમ (૨) હેઠળ ફોજદારી અદાલત ડાયરીઓ મંગાવી શકે છે અને તેનો ઉપયોગ પુરાવા તરીકે નહીં, પરંતુ તપાસ અથવા ટ્રાયલમાં પોતાની સહાય માટે કરી શકે છે. આવી ડાયરીઓમાંની નોંધોમાંથી કોર્ટને જે

માહિતી મળી શકે છે તેનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે પોલીસ સાક્ષી સમક્ષ મૂકવાના પ્રશ્નોના પાયા તરીકે કરવામાં આવશે અને કોર્ટ, જો જરૂરી હોય તો પોતાના વિવેકબુદ્ધિથી, તે બનાવનાર પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવા માટે નોંધોનો ઉપયોગ કરી શકે છે. પરંતુ પોલીસ ડાયરીમાંની નોંધો ન તો મૂળભૂત પુરાવો છે કે ન તો સમર્થનકારી પુરાવો છે, અને તેનો ઉપયોગ પોલીસ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈ સાક્ષી વિરુદ્ધ થઈ શકતો નથી, તે પણ ઉપર દર્શાવેલ મર્યાદિત હદ સુધી જ.

૧૧. આરોપી દ્વારા પોલીસ ડાયરીના ઉપયોગની વાત કરીએ તો, કલમ ૧૭૨ ની પેટા-કલમ (૩) સ્પષ્ટપણે ઠરાવે છે કે ન તો આરોપી કે ન તો તેના એજન્ટો આવી ડાયરીઓ મંગાવવા માટે હકદાર રહેશે કે ન તો માત્ર અદાલત દ્વારા તેનો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો છે તે કારણસર તેઓ તેને જોવા માટે હકદાર બનશે. પરંતુ, જો પોલીસ અધિકારી પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે ડાયરીઓમાંની નોંધોનો ઉપયોગ કરે અથવા જો અદાલત આવા પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી તેનો ઉપયોગ કરે, તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ અને ૧૬૧, જે પણ સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ની જોગવાઈઓ લાગુ પડશે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ સાક્ષી દ્વારા લેખિતમાં કરવામાં આવેલા અથવા લેખિતમાં લેવાયેલા અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઉલટતપાસ કરવાની જોગવાઈ કરે છે અને જો લેખિતમાં તેનું ખંડન કરવાનો ઈરાદો હોય, તો તેનું ધ્યાન તે ભાગો તરફ

દોરવું આવશ્યક છે જેનો ઉપયોગ ખંડનના હેતુ માટે કરવાનો હોય. કલમ ૧૬૧ યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે વપરાયેલા લખાણ અંગે સામા પક્ષકારના અધિકાર સાથે સંબંધિત છે. તેથી, તે જોઈ શકાય છે કે પોલીસ ડાયરીમાંની નોંધોના સંદર્ભમાં પોલીસ અધિકારીની ઉલટતપાસ કરવાનો આરોપીનો અધિકાર અત્યંત મર્યાદિત છે અને તે મર્યાદિત અવકાશ પણ ત્યારે જ ઊભો થાય છે જ્યારે અદાલત પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવા માટે નોંધોનો ઉપયોગ કરે અથવા જ્યારે પોલીસ અધિકારી પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરે.

૧૨. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો અદાલત પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવાના હેતુથી આવી નોંધોનો ઉપયોગ ન કરે અથવા જો પોલીસ અધિકારી પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે તેનો ઉપયોગ ન કરે, તો તે મર્યાદિત હદ સુધી પણ નોંધોનો ઉપયોગ કરવાનો કોઈ અધિકાર આરોપીને મળવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. આરોપી વ્યક્તિઓ પોલીસ ડાયરીમાંની નોંધોનો સંદર્ભ આપીને અદાલતમાં પોતાની તપાસણી દરમિયાન પોલીસ અધિકારીને તેમની યાદશક્તિ તાજી કરવા દબાણ કરી શકતા નથી.

૧૩. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ બે ભાગો ધરાવે છે. કલમ ૧૪૫ ના પ્રથમ ભાગમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સાક્ષીને આવું લખાણ બતાવ્યા વિના તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા અગાઉના નિવેદનો

અંગે તેની ઉલટતપાસ કરી શકાશે. પરંતુ બીજો ભાગ જોગવાઈ કરે છે કે, જો તે લખાણ દ્વારા તેનું ખંડન કરવાનો ઈશદો હોય, તો લખાણ સાબિત થાય તે પહેલાં, તેનું ધ્યાન તેના તે ભાગો તરફ દોરવું આવશ્યક છે જેનો ઉપયોગ તેનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે કરવાનો હોય. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૫(૩) અને ૧૪૫ એ એક જ બાબતના વિવિધ પાસાઓ સાથે સંબંધિત છે અને તેથી, તેને સાથે વાંચવી જોઈએ.

૧૪. ગમે તે હોય, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, પોલીસ ડાયરીમાંની નોંધોના સંદર્ભમાં પોલીસ અધિકારીની ઉલટતપાસ કરવાનો આરોપીનો અધિકાર અત્યંત મર્યાદિત છે અને તે મર્યાદિત અવકાશ પણ ત્યારે જ ઊભો થાય છે જ્યારે અદાલત પોલીસ અધિકારીનું ખંડન કરવા માટે આવી નોંધોનો ઉપયોગ કરે અથવા જ્યારે પોલીસ અધિકારી પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરવા માટે તેનો ઉપયોગ કરે અને તે પણ ફરીથી ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ અને ૧૬૧ ની જોગવાઈઓને આધીન છે. આમ, જો આવા અગાઉના નિવેદનો કાયદા અનુસાર અદાલત સમક્ષ રેકર્ડ પર લાવવામાં આવે અને જો સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨(૩) હેઠળ પરિકલ્પિત આકસ્મિકતાઓ પૂર્ણ થાય તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ હેઠળ પરિકલ્પિત કર્યા મુજબ સાક્ષી દ્વારા કરવામાં આવેલા તેના અગાઉના નિવેદનો અંગે તેની ઉલટતપાસ કરી શકાશે. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૪૫ એ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ ની જોગવાઈઓને વિસ્તારતી કે નિયંત્રિત કરતી નથી. અમે અહીં જ ઉમેરવા

માંગીએ છીએ કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ માં તે બનાવનાર પોલીસ અધિકારી સિવાય અન્ય કોઈ સાક્ષીનું ખંડન કરવાના હેતુ માટે પોલીસ ડાયરીનો ઉપયોગ કરવા અદાલત, ફરિયાદ પક્ષ કે આરોપીને સક્ષમ બનાવવાનો કોઈ અવકાશ નથી.”

૩૧. જો કે, હાથ પરની બાબતનો નિર્ણય કરવાના હેતુ માટે, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૭૨ તેમજ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ ની વિગતવાર વિચારણા કરવી જરૂરી ન હતી, તેમ છતાં આ મુદ્દો કાર્યરીતિના કાયદાનો હોવાથી તેનું મહત્વ ધ્યાને લઈને, મેં કાયદાની સ્થિતિ સમજાવવી યોગ્ય માની છે.

૩૨. મારા મતે, વાદગ્રસ્ત હુકમ પસાર કરતી વખતે નીચેની અદાલત દ્વારા કોઈ કારણો દર્શાવવામાં આવ્યા ન હોવા છતાં, જે અંતિમ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે તે સાચો છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૭ હેઠળ મારી સુપરવાઈઝરી હક્કમતના ઉપયોગમાં તેમાં કોઈ દખલગીરીની જરૂર નથી.

૩૩. કોઈક દિવસ, કોઈ યોગ્ય કેસમાં, જો મને તક મળશે, તો ભ્રષ્ટાચારના કેસોમાં પંચ સાક્ષીનું સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ પોલીસ નિવેદન નોંધવું બિલકુલ અપેક્ષિત કે જરૂરી છે કે કેમ તે પ્રશ્ન હું તપાસવા માંગુ છું. પંચ સાક્ષીએ જે કંઈ જોયું અને જણાવ્યું છે, તે પંચનામામાં લેખિતમાં લેવામાં આવે છે. ત્યારપછી, જો સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૧ હેઠળ પોલીસ દ્વારા આવા પંચ સાક્ષીનું કોઈ નિવેદન નોંધવામાં આવે, તો તે પંચનામામાં જણાવેલી બાબતનું પુનરાવર્તન સિવાય બીજું કંઈ રહેશે નહીં. હું આપું એટલા માટે કહી રહ્યો છું કારણ

કે ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી કેસો અને અન્ય કેસો વચ્ચે તેમજ કલમ ૧૬૧(૩) હેઠળ નોંધાયેલા નિવેદન અને પંચનામામાં સમાવિષ્ટ નિવેદનો વચ્ચે તફાવત રહેલો છે. પોલીસ દ્વારા તપાસ હંમેશા કેસની નોંધણી થયા પછી તરત જ શરૂ થતી નથી. તપાસ માત્ર ગુના અને તેના ગુનેગારોની ખાતરી કરવા તરફ પોલીસ દ્વારા લેવામાં આવેલા પ્રથમ પગલાથી જ શરૂ થાય છે. કેટલાક કેસોમાં, પ્રથમ માહિતી સંપૂર્ણ દસ્તાવેજ ન પણ હોય અને તપાસ શરૂ કરતાં પહેલાં પૂરક માહિતી મળી શકે છે. આવી માહિતી તમામ કેસોમાં કલમ ૧૬૧ અને ૧૬૨ ને આકર્ષિત કરતી તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદનો હોવા જરૂરી નથી.

૩૪. ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી કેસમાં જ્યારે ટ્રેપ ગોઠવવા માટે પ્રથમ માહિતી આપવામાં આવે છે અને માહિતી નોંધ્યા પછી કેસ નોંધવામાં આવે છે, ત્યારે ગુનો બનતો નથી, અને તેથી, તપાસ શરૂ થઈ શકતી નથી કારણ કે તપાસમાં ગુના અને ગુનેગારની ખાતરી કરવાનો સમાવેશ થાય છે. ગુના અને ગુનેગાર વિના કોઈ તપાસ હોતી જ નથી. તે તબક્કે, લાંચ સ્વીકારવાની માત્ર માંગણી કે સંમતિ હશે અને કેસની માહિતી તથા નોંધણી તે ગુના સાથે સંબંધિત હોઈ શકે નહીં કે જેના માટે આરોપી સામે ટ્રાયલ ચલાવવામાં આવે છે. આવી માહિતીના આધારે અને ગુનાના વાસ્તવિક બનતા પહેલાં લેવામાં આવેલાં પગલાં એ તપાસનાં પગલાં હોઈ શકે નહીં. તે માત્ર તપાસ પહેલાંનાં પ્રારંભિક પગલાં હોઈ શકે છે. ગુના વિના ગુનેગાર હોઈ શકે નહીં અને ગુના વિના તપાસ પણ હોઈ શકે નહીં. **[શ્યામલાલ શર્મા વિરુદ્ધ કિંગ એમ્પ્રેસ, AIR 1949 All 483 : (1949 (50) Cri LJ 719)**

(FB)J. ભ્રષ્ટાચાર નિવારણ અધિનિયમની કલમ ૧૩(૧)(ડી) હેઠળ આવતા કેસમાં, જ્યારે આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા ગેરકાયદેસર અવેજ સ્વીકારવામાં આવે ત્યારે જ ગુનો પૂર્ણ થાય છે.

૩૫. એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૫૭ હેઠળનું અગાઉનું નિવેદન સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ હેઠળ પણ આવવા માટે, તે પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલું નિવેદન હોવું જોઈએ અને તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવેલું હોવું જોઈએ. જ્યારે પંચનામાના પ્રાથમિક અને આવશ્યક હેતુઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે, ત્યારે એવું કહેવું શક્ય નથી કે પંચ સાક્ષીઓનો ઈરાદો પોલીસ અધિકારી સાથે સંચાર કરવાનો કોઈ અંશ હતો. તેમને અમુક બાબતોના સાક્ષી બનવા માટે કહેવામાં આવે છે અને જે કરવામાં આવે છે તે માત્ર તેમણે જે જોયું અને સાંભળ્યું તેનો સમકાલીન રેકર્ડ તૈયાર કરવાનો છે. માહિતી આપવા કે જ્ઞાન પહોંચાડવાના હેતુથી પોલીસ અધિકારી સમક્ષ કરવામાં આવેલા વર્ણન અને સાક્ષીઓએ જે જોયું અને સાંભળ્યું તેના માત્ર રેકર્ડ, જે સમકાલીન રેકર્ડ તરીકે અભિપ્રેત છે, તે બંને વચ્ચે તફાવત છે. સાક્ષીઓ પાસેથી સાંભળીને પોલીસ અધિકારી દ્વારા રેકર્ડ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો તે માત્ર હકીકતથી કોઈ ફરક પડશે નહીં. પરંતુ, જો પંચનામામાં તપાસ દરમિયાન પોલીસ અધિકારી સમક્ષ વર્ણન તરીકે અભિપ્રેત નિવેદનો હોય, તો તેને કલમ ૧૬૨ નડશે.

૩૬. તપાસ દરમિયાન આવા સમકાલીન રેકર્ડ તૈયાર કરવા સાથે સંબંધિત ક્રિમિનલ પ્રોસીજર કોડની બે જોગવાઈઓ કલમ ૧૦૩ અને ૧૭૪ છે, પહેલી

ઝડતી અને જમી સાથે સંબંધિત છે અને બીજી ઇન્કવેસ્ટ સાથે સંબંધિત છે. આ રેકર્ડ પ્રતિષ્ઠિત સાક્ષીઓની હાજરીમાં તૈયાર કરવાના રહેશે. આ જોગવાઈઓ સંપૂર્ણ (exhaustive) હોઈ શકે નહીં. ટેસ્ટ આઈડેન્ટિફિકેશન, નમૂનાના હસ્તાક્ષર અથવા આંગળીના નિશાન, કલમ ૨૭ ની રિકવરી વગેરેના કેસોમાં *પંચનામાની* પરિકલ્પના કરવામાં આવી છે. આ રેકર્ડનો હેતુ સાક્ષીઓ દ્વારા તપાસ કરનાર અધિકારીને કોઈપણ માહિતી પહોંચાડવાનો ક્યારેય હોતો નથી અને તેઓ માત્ર તેમની હાજરીમાં અથવા તેમના સાંભળવામાં જે બાબતો બની તેનો રેકર્ડ બનાવવા માટે જ અભિપ્રેત છે. ભ્રષ્ટાચાર વિરોધી કેસમાં પ્રી-ટ્રેપ કે પોસ્ટ-ટ્રેપ પંચનામું માત્ર પોલીસ અધિકારી ઘટનાસ્થળે પહોંચે તે પહેલાં કે પછી સાક્ષીઓની હાજરીમાં જે બન્યું તે જ નોંધે છે. આ પોલીસ અધિકારીને માહિતી પહોંચાડવા માટે અભિપ્રેત નથી. અલબત્ત, જ્યારે *પંચનામું* પુરાવામાં રજૂ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેનો કોઈપણ ભાગ સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૧૬૨ ના દાયરામાં આવે છે કે કેમ તેની ખાતરી કરવાની અદાલતની ફરજ છે, અને જો તે આવતો હોય તો અદાલતે પુરાવામાં તે ભાગ સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરવો જોઈએ.

૩૭. આ કોર્ટ દ્વારા ફકરા ૩૩, ૩૪, ૩૫ અને ૩૬ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો સામાન્ય પ્રકારના છે અને હાલની બાબતનો નિર્ણય કરવાના હેતુ માટે બિલકુલ સુસંગત નથી.

૩૮. ઉપરોક્ત સાથે, આ અપિલકેશનનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. નોટિસ ડિસ્ચાર્જ કરવામાં આવે છે. અગાઉ આપવામાં આવેલો વચગાળાનો હુકમ રદ કરવામાં આવે છે.

(જે.બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.